

“CANTI POPOLARI MALTESI”

(Taħt dan l-isem, dehret kitba mtl-l-isbaħ fir-rivista taljana “Lares”, tax xaxar ta’ Ottubru 1930, dwar il-ghana malti, miktuba mill-ex-studentessa MARIA ELENA BORG, illum Sinjura CALABRITTO. Fil-waqt li nifirhulha għal kif għarfet tinseġ il-kitba tagħha, nixtiequ nħajruha tkompli tikteb fuq ilsienna, għax qatt m’hu żmien mofli.

Din il-kitba tant għoġbitna li sejr inġibuha fir-Rivista tagħna, maqluba għall-malti minn ĠUZÈ BONNICI.)

Xi minn daqqiet huma għana ġerrejja li jiġu waħda wara l-oħra hief u ferhana. Xi minn daqqiet huma tawwala, kollhom imħabba, ta’ swied il-qalb, li jinħallu u jitwalu f’telqa mill-izjed hielwa, mill-izjed imdejqa.

Nghannu. Huma sturnelli ta’ mħabba u ta’ mibghieda shan u niggieza; huma grajjiet twal ta’ qlubija u ta’ hniena. Ighannu jgharxu b’subgħajhom felhiana l-kitarra fil-waqt li jiġgerrew mat-triqat taħt il-qamar jew taħt is-sema sewdini mimli kwiekeb, b’qatta ckejkna ta’ nies warajhom li tisma bis-skiet u b’roghda fuqha.

Pia dei Tolomei, Genoveffa, l-Għarusa tal-Mosta, Toni Bajada, Paulu Xara, Matthew Callus, Giammarija Cassia, Giacomini Ciantar, Ġorġ il-Bdott, Marija bint is-sajjed Malti, u nies oħra ta’ grajjietna jew tal-ħrejjef jerggħu jqumu u jghannu fil-fantasja tal-kotra.

Jiġgerrew mat-triqat ma’ l-itwal biċċa tal-lejl bla ma jiftakru fix-xogħol li għamlu, bla ma’ jiftakru fix-xogħol li jistennihom l-għada dawn l-ulied godlija ta’ Malta. Dan huwa mistriħ. Mistriħ sieket li jatu l-lejl ċar u l-musika.

L-hemm isfel tinfetħi tieqa, bil-mod, kollha mbeżża, bi tlellix qarrieqi taż-żgiegħ. Il-kotra tieqaf, wieħed minna jersaq il-quddiem.

—Ton, hiallini nghanni ftit jiena.

U jgenneb il-berritta biex iqawwi qalbu u jghanni.

Wiċċ ta’ warda, ser insejjahlek
Wiċċ ta’ qronfla, irrispondini.
Jiena naf li inti thobbni
Allavolja ma’ tridx turini.

Mbagħad jiftakar li minn taħt l-ghonnella, fil-knisja, żewġ għajnejn zoroq bħal baħar waqfu jharsu lejha għal ftit.

Dawk għajnejk iċ-ċelestini
 Xebbaħthom il-baħar bnazzi
 Jekk iddur id-dinja kollha
 Ma ssibx għvni jħobbok daqsi !

Izda kien għal ftit wisq li dawk il-għajnejn żoroq kienu
 ħarsu lejha. Kienet mistħija jew biża ? Ma' nagħmlux li kellu
 l-xi hadd irid jodhdu ? Biex aħjar ikun fiż-żgur ibegħdu.

Jekk xi hadd jidhirlu jħares
 Lejn wiċċek ħelu daqs fjur
 Ah jekk naqbd u taħt idejja
 Jiena ħaj ma' nħallieħx żgur.

It-tieqa tingħalaq kemm jista' jkun beżgħana.
 Isfel jidhiku, iwaddbu l-botti, ikomplu l-mixja tagħhom. Fil-
 misraħ, fit-taraġ tal-knisja, jieqfu, joqgħodu bil-qegħda.

Fost il-fattijiet li graw
 F'din iċ-ċekjuna għira tagħna
 Meta t-torok kienu jigu
 Sabiex dawn jodduha magħna.
 Gara fatt illi fl-istejjer
 Baqa' msemmi għal ħruxija
 Għaliex fih insterqet xebba
 U għe mxxerred bosta dmija.

Il-ġrajja ta' l-imsejtna għarusa misruqa mit-torok fil-jum tat-
 tiegħ jafha kullhadd u kullhadd jersaq jismagħha fuq il-kitarra.
 Il-Maltin iħobbu jisingħu wkoli il-ġrajja tal-biża ta' Pia :

Kien hemm gwerra fit-Tuskana
 Bejn Firenze u Siena t-tnejn
 F'waħda kien il-Konti Nello
 Fl-oħra Pier de Tolomei.
 Nello qabel mar għal gwerra
 F'idejn Ugo ħalla l-Pija
 Billi dan kien ħabib tiegħu
 F'dalu l-martu u lit-tarbija.

Toni Bajada wkoll hu magħruf ħafna.

Ser infakkar il-memorja
 Ta' min lil Malta għamel il-gid
 Li għada l-Knisja thirku
 Għalhekk infahħru jiena irrid.
 Kull min jisma sigur jibki
 Kemm Maltin hawn kbar u żgħar
 Li għal Malta carċar demmu
 Toni Bajada min-Naxxar.

Dawn il-ghana twal li minnhom ġibt xi bçejeċ u li ta' sikwit il-kittieb tagħhom ma' inizzilx ismu talithom jew l-aktar jiffir-mahom bl-iniziali tiegħu, jinsabu "fuq il-Monti" b'sold il-walida. U nhar ta' Hadd mir-rhula jinżlu jixtruhom hafna żgħażaġġ biex jatuhom lis-sbejja tagħhom jew biex jitgħallmuhom jaqrawhom sillaba sillaba.

Izda f'Malta l-poplu hu poeta. Kullhiadd iqabbel sturnelli ta' erba' versi ottonari skond li skema a b c d : il-ħassla, is-suldat, il-barklor, tal-ħalib, il-gabillott, tal-ħut, il-kuċċier, tal-bizzilla, is-seftura... mita s-sinjura ma tkunx id-dar. Ta' sikwit ġlieda bejn żewġ nisa tibda b'xi għanja, imma dejjem tispiċċa b'xi mod hafna anqas poetiku.

Hija s-sbuhija tal-maħbuba jew tal-maħbub li tiġi mfaħħra :

Kemm jogħġbuni n-nies is-somor
Għax għandhom għajnejhom sbieħ
Dak ħanini wieħed minnhom
Kemm jiena ferħana bih.

jew l-imħabba li wieħed iġhid :

Li kont taf kemm jien inħobbok
Kieku żżommni fuq idejk
Kun af li qalbi miksura
Kun af li ħajti f'idejk.

jew tħeddid :

Dik qalbi posta ta' l-ittri
F'moħħi għandi t-telegraf
Int Malta u jiena Salonka
'Ma' x'taġimel jien inkun naf.

jew tgħajjir :

Għamluli l-piena u l-bandu
Li il-ħanini ma' nkelmux.
Kellimtu u aktar inkellmu
Swid ta' qalb ma' nagħmillux.

Lili għamlu din il-piena
Li għana aktar ma' ngħannix
Jiena għana għannejt u ngħanni
La persuni ma' nsemmix.

L-ewwel xita li taġimel tiġi milqugħa b'ferħ kbir. Malta m'għandhiex xmajjar u l-ilma għall-egħlieq u l-ħtieġa tagħha tis-tenniha mis-sħab kbar suwed li jiġu jgħattu s-sema tagħha. It-tfal jaqdbu id f'id u jagħmlu "dawra durella", jew qaqa, u jgħannu.

Aghmel aghmel xita aghmel
 Halli jikber il-haxix,
 Il-haxix intuh il-moghza
 U l-moghza ttina l-halib

Ara: ix-xita ghandha tinzel biex jikber il-haxix li jintghata lill-moghza halli ttina l-halib; il-halib shun u ta' toghma tajba, li skond it-tobba hu mimli mikrobi, imma li t-fal maltin jixorbu hafna b'ghajnejhom imbexxqa bil-ferfi u li bih isiru qawwiya u b'salihithom.

Orqod, orqod, ibni, orqod,
 Qalb il-ward u l-gisimin
 Dik ommok hija l-Madonna
 Missierék Gesù Bambin.
 Am am am am am

Orqod, orqod, ibni, orqod,
 Fuq l-imhadda tal-harir
 Dik ommok hija l-Madonna
 Missierék Gesù Bambin
 Am am am am am

Il-hugbejn jinzlu fuq il-libub mitlufa. It-tarbija torqod...
 Liema ghanja izjed helwa? Liema qalb ta' omm qatt sabet kliem isbah biex traqqad lill-bintha?

"Orqod ibni qalb il-ward u l-gisimin, orqod fuq imhadda tal-harir: ommok hija l-Madonna, missierék hu Gesù Bambin..."

Ta' sikwit it-tarbija torqod f'dirghajn niexfa ta' mara sfajra, l-ghana johrog minn dar nadifa izda fqajra. X'jimporta? L'omm tohlom ghalha l-isbah ward u l-izjed l'ifuh, l-imhadda tal-harir. Jew m'humieq dirghajn l-omm l-izjed imhadda ratba, l-imliabba ta' l-omm l-isbah fwieha tal-hajja? U fuqu jharrsu bhala omm u missier mill-izjed li jhobbu Gesù Bambin u l-Madonna.

F'Malta il-poplu ghandu qalb li taf thoss u thobb, mix-huta ghat-tweemmin tieghu, rasu iebba u qalbienu u fl-ghana tieghu juri ruhu.

Sinjura amerikana li m'hiliex hawn wisq u li marret toqghod f'rahal darba qaltli:

—Dal-lejl, ghal habta tat-tlieta, gejt imqajma...

—Min-nemus?

—Lè. Minn ghanja mill-izjed helwa u ta' qsim il-qalb. Xrift fit-tieqa, kienu xi erba' jew hames zghazagh bil-kitarra. Smajt hafna ghannejja tajjba f'hajti, izda fl-ebda wiehied ma' sibt dak is-sentiment hekk bnin, dik il-hlewwa hekk minnha bhala dak l-ghannej fqajjar ta' dik il-lejla.

MARIA ELENA CALABRITTO